

M. A. Iwanowa, N. A. Titkova

**O INTEGRACJI TEORETYCZNYCH I PRAKTYCZNYCH ASPEKTÓW
BADANIA SOCJALNO-PSYCHOLOGICZNEJ ADAPTACJI
STUDENTÓW-CUDZOZIEMCÓW**

Celem niniejszego artykułu jest próba scalenia teoretycznych i praktycznych aspektów problemu początkowego etapu adaptacji studentów-cudzoziemców w nowe środowisko socjokulturowe.

Trafiając do innego środowiska socjokulturowego cudzoziemiec odczuwa konieczność zaadaptowania się w nim z różnych punktów widzenia:

- 1) jako przedstawiciel swojego kraju, tzn. jako wyraziciel swojej tradycyjnej etnicznej socjokultury, zwyczajów, norm zachowania, systemu wartości itp.;
- 2) jako młody człowiek, tzn. jako jednostka o określonym doświadczeniu społecznym i specyficznych cechach osobowych;
- 3) jako student, tzn. jako podmiot działania środowiska pedagogicznego i jako obiekt wpływu tego środowiska.

Proces „wchodzenia” do nowego środowiska socjokulturowego, jest procesem złożonym i bardzo trudnym. Każda jednostka uczestnicząca w tym procesie musi pokonać mnóstwo różnic socjokulturowych (na przykład: etycznych, wartościowych, językowych itp.), dokonać korekty swego przeszłego doświadczenia społecznego, statusu i zachowania z „nowym” statusem społecznym zgodnie z wymaganiami i normami życia przyjętymi w „nowym” kraju pobytu. W tej sytuacji trudno jest poradzić sobie samodzielnie, bez pomocy osób mających kontakty zawodowe z cudzoziemcami, przede wszystkim bez pomocy nauczycieli.

Z badań autorów zagranicznych nad problemem adaptacji cudzoziemców w różnych krajach wynika, że na początku swego pobytu w „nowym” kraju student ma poczucie optymizmu i entuzjazmu, liczy na osiągnięcie sukcesu na uczelni. Ten etap autorzy nazywają „miodowym”. W miarę włączania się studenta do codziennej pracy pojawiają się trudności, z jakimi nigdy

wcześniej się nie spotkał, powstaje bariera, między nim samym i środowiskiem działalności życiowej.

Jeśli student nie pokona tej bariery w odpowiednim czasie, to początkowe pozytywne emocje mogą zmienić się w zaniepokojenie, zagubienie, depresję, a czasem i we wrogość w stosunku do środowiska, z którym obcuje i do kraju, w którym student przebywa. Dlatego jednym z głównych zadań wykładowców pracujących z obcokrajowcami jest dostrzeżenie zarysowującego się kryzysu adaptacyjnego oraz wyjaśnienie studentom faktu, że problemy i trudności, z którymi się spotykają, mają obiektywny charakter i należy wspólnie szukać wyjścia z powstałej sytuacji.

Takie zainteresowanie i włączenie się wykładowcy do procesu pokonywania przez studenta trudności i problemów pomoże stworzyć warunki do współpracy w pełnym zaufaniu, pokonać barierę adaptacyjną i w rezultacie stworzyć studentowi możliwość efektywnej pracy i pomyślnych kontaktów z przedstawicielami nowego środowiska socjokulturowego oraz pozwoli nawiązać łączność wertykalną (nauczyciel–student) i horyzontalną (student–student) w nowym systemie pedagogicznym.

Ważny jest także stopień początkowego kontaktu. Trafiając do studium przygotowawczego student występuje w roli pasywnego widza i postronnego obserwatora. Dopiero po nawiązaniu określonych stosunków z nauczycielami i innymi studentami staje się on uczestnikiem tych stosunków, a w związku z tym aktywnie współdziała z innymi ludźmi. Poziom kontaktowości studenta, stopień jego współdziałania we wszystkich sferach funkcjonowania w nowych warunkach socjokulturowych obowiązkowo odbije się – pozytywnie lub negatywnie – na dalszym pobycie cudzoziemca w studium przygotowawczym, a także później – już na uczelni – i wpłynie na wyniki nauczania studenta.

Znany psycholog i pedagog B. G. Ananjew podkreślał, że doświadczony nauczyciel nie może osiągnąć wysokiej efektywności nauczania bez głębokiej znajomości cech osobowości swoich studentów i motywów ich zachowania. W pracy z cudzoziemcami ta teza ma podwójne znaczenie.

Wykładowcy studium przygotowawczego, aby osiągnąć pozytywne wyniki swojej działalności, powinni być dobrymi pedagogami, powinni władać wszystkimi metodami oddziaływania na każdego studenta z osobna i na międzynarodową grupę w całości.

Obserwacja zainteresowań jednostkowych i grupowych w wielonarodowej grupie studenckiej może służyć jako jeden ze sposobów wpływu na rozwój tych zainteresowań, jak również może być przydatna w przewidywaniu skuteczności procesu nauczania. Należy zauważyć, że pod kierunkiem wykładowcy – pedagoga właśnie w grupie dydaktycznej kształtuje się i rozwija nawyki rzeczowych i życzliwych stosunków, doświadczają uczucia sympatii, powstaje komfort psychologiczny i atmosfera sprzyjająca pracy. Rola wykładowcy studium przygotowawczego jest ogromnie ważna.

Jest on jakby „mostem”, po którym student wchodzi do nowego środowiska pedagogicznego, to on jest „punktem orientacyjnym” w procesie adaptacji do tego środowiska.

Właśnie dlatego autorytet wykładowcy studium przygotowawczego kształtuje się w oczach studentów przede wszystkim na podstawie jego cech osobistych i zawodowych, a konkretnie na podstawie stosunku wykładowcy do osobowości każdego studenta, dobroci, sprawiedliwości, komunikatywności, taktu – z jednej strony – na podstawie jego erudycji ogólnej i zawodowej, umiejętności przekazywania swej wiedzy studentom i kształtowania w nich określonej sumy nawyków i umiejętności – z drugiej strony.

Im wyższy jest autorytet wykładowcy u studentów, im aktywniejsza jest jego rola w początkowym procesie adaptacji studenta, tym na większy efekt można liczyć.

Aby zyskać uznanie wykładowca studium przygotowawczego powinien:

- głęboko znać swój przedmiot nauczania – na współczesnym poziomie nauki;

- znać współczesną metodykę nauczania danego przedmiotu dla specyficznego cudzoziemskiego audytorium;

- orientować się w psychologii każdego studenta z osobna i grupy jako całości wykorzystując w tym zgodne z celem formy wpływu pedagogicznego;

- umieć wykorzystać swoje cechy osobiste w organizacji wspólnej ze studentami działalności;

- właściwie reagować na stan emocjonalny każdego studenta oddzielnie i grup w całości;

- podtrzymywać pozytywne nastawienie do procesu nauczania, stymulować to nastawienie w czasie zajęć dydaktycznych:

- stwarzać i podtrzymywać przychylną atmosferę w grupie dydaktycznej.

Wszystko to wpłynie nie tylko na podniesienie autorytetu wykładowcy, ale i na skrócenie procesu adaptacji u określonej grupy studentów, i w rezultacie przyczyni się do podniesienia efektów nauczania cudzoziemców na początkowym etapie przygotowania do studiów.

Takie przesłanki teoretyczne są wynikiem badań początkowego procesu adaptacji cudzoziemców studium przygotowawczego do nowego środowiska socjokulturowego. Badania zostały przeprowadzone przez autorki niniejszej pracy. W ich toku analizowane były tradycyjne czynniki adaptacji i niektóre subiektywne czynniki, które tak czy inaczej wpływają na efektywność procesu nauczania cudzoziemców na początkowym etapie przygotowania do studiów.

Do tradycyjnych czynników w procesie adaptacji studentów, które umożliwiają im funkcjonowanie w nowych warunkach socjokulturowych zalicza się:

- klimatyczny (adaptacja do warunków klimatycznych Sankt-Petersburga);
- osobisto-psychologiczny (adaptacja do życia bez krewnych i bliskich);
- socjalno-bytowy (adaptacja do życia w studium przygotowawczym, do samodzielności bytowej i materialnej);
- czynnik kontaktu międzyjednostkowego (adaptacja do międzynarodowego składu grup dydaktycznych);
- czynnik możliwości przystosowania się do systemu pedagogicznego (adaptacja do innego systemu kształcenia, do innych zasad sprawdzania wiedzy, do wymagań do roli wykładowcy itp.).

Wyniki naszych analiz zwracają uwagę na to, że największe trudności w procesie adaptacji powodują dwa ostatnie czynniki. Właśnie dlatego dodatkowo przestudiowaliśmy taki subiektywny czynnik procesu adaptacji, jakim jest wpływ na ten proces atmosfery psychologicznej w grupach dydaktycznych oraz przebadaliśmy zależność powodzenia w nauczaniu studentów studium przygotowawczego od tego czynnika.

W przeprowadzonym badaniu autorki wykorzystano standardową ankietę *Atmosfera w grupie*, przetłumaczoną dla wygody studentów na pięć języków pomocniczych. Taka ankieta obejmuje 10 standardowych czynników psychologicznych warunkujących normalny, przychylny klimat, niezbędny do produktywnej, skutecznej działalności dydaktycznej. Na przykład: *życzliwość–wrogość, wzajemne wsparcie–nieżyczliwość, zaciekawienie–nuda* itp., to kryteria o przeciwnych znaczeniach, charakteryzujące atmosferę psychologiczną.

W celu przeanalizowania tych 10 czynników psychologicznych autorki pogrupowały je w 4 bloki według zawartości treściowej:

1. Blok **konotatywny**, określający poziom nastawienia emocjonalnego oddzielnej jednostki i grupy dydaktycznej w całości.
2. Blok **zadowolenia**, określający poziom efektywności i zadowolenia studentów z procesu nauczania w całości, jak i z jego części składowych.
3. Blok **gnostyczny**, wskazujący na obecność lub brak bogatych w treści aspektów informacyjno-poznawczych w programach nauczania każdego przedmiotu z osobna.
4. Blok **kognatywny** ustalający poziom związków komunikatywno-zawodowych wewnątrz grupy dydaktycznej, tak wertykalnie (wykładowca–student), jak i horyzontalnie (student–student).

Uczeni zajmujący się dziedziną psychologii pedagogicznej twierdzą, że tylko przy wystarczająco wysokim poziomie wzajemnego oddziaływania wszystkich wymienionych cech-komponentów, charakteryzujących atmosferę psychologiczną w grupach dydaktycznych, można oczekiwać bardzo dobrego rezultatu działalności pedagogicznej i bardzo dobrego rezultatu końcowego – wysokich wyników nauczania studentów-cudzoziemców.

Aby otrzymać porównywalne rezultaty we wszystkich grupach cech atmosfery psychologicznej, a to znaczy, aby otrzymać ocenę efektywności procesu

nauczania w studium przygotowawczym, autorki przyjęły specjalny współczynnik obliczeniowy. Za maksymalny współczynnik przyjęto 1,00. Następnie wyliczany był średni przewidywany współczynnik konkretnej cechy w ramach całego wydziału, „ $\bar{X}_w$ ” („ $\bar{X}_\Phi$ ”). Wyliczany też był współczynnik każdej cechy w ramach każdego konkretnego przedmiotu nauczania „ $\bar{X}_p$ ” („ $\bar{X}_n$ ”). Przy takim podejściu autorki miały możliwość przeanalizować odchylenia od norm, tzn. d $K_n = 1,00$, odchylenie od średnich przewidywanych ocen, tj. od $\bar{X}_w(\bar{X}_\Phi)$ i $\bar{X}_p(\bar{X}_n)$.

Należy zwrócić uwagę na to, że analiza otrzymanych wyników pozwala wysnuć wnioski o tym, że w studium istnieją poważne rezerwy dla doskonalenia działalności pedagogicznej wykładowców i dla podniesienia efektywności całego systemu pedagogicznego.

Otrzymane wyniki potwierdzają teoretyczne założenia badania o tym, że proces adaptacji cudzoziemca, czas trwania tego procesu bezwarunkowo wpływają na efektywność procesu nauczania. Z kolei efektywność procesu dydaktycznego w studium przygotowawczym w dużym stopniu zależy od wykładowcy, od jego profesjonalizmu, doświadczenia metodycznego, psychopedagogicznego przygotowania do pracy z cudzoziemcami, od jego cech osobistych, chęci i umiejętności stwarzania komfortowej atmosfery psychologicznej na zajęciach.

Cudzoziemiec w studium przygotowawczym widzi w wykładowcy nie tylko nauczyciela, od którego można uzyskać określony zasób wiedzy, ale i człowieka, od którego w razie konieczności można uzyskać pomoc. Tylko wzajemne zrozumienie i szacunek mogą doprowadzić do współdziałania i współpracy, bez których niemożliwe jest efektywne funkcjonowanie takiego systemu pedagogicznego, jakim jest studium przygotowawcze dla cudzoziemców. Brak elementów współpracy może doprowadzić do negatywnych zjawisk: złych wyników w nauce, do opuszczania zajęć bez ważnej przyczyny, do konfliktów studenta z nauczycielami i innymi studentami z grupy, do łamania dyscypliny itp.

Wyniki badania przeprowadzonego przez autorki pozwalają zauważyć, że obecność wymienionych negatywnych zjawisk w niemalym stopniu można odnieść do niewystarczająco efektywnej pracy zespołu pedagogicznego. Niewątpliwie wszystko to negatywnie odbija się na zdolności studenta do pracy i na jego stosunku do nauki, na osobowości studenta, i w ostatecznym rozrachunku na adaptacji cudzoziemca do nowego środowiska społecznego i do systemu nauczania.

Analizując tradycyjne i subiektywne czynniki procesu adaptacji cudzoziemców autorki doszły do wniosku, że centralną „figurą” wpływającą na rezultat końcowy, tzn. na osiągnięcie przez studenta dostatecznie stabilnego poziomu przystosowania, jest wykładowca studium przygotowawczego.

Dlatego właśnie na zakończenie artykułu autorki uważają za nieodzowne jeszcze raz przypomnieć osobom pracującym z cudzoziemcami na początkowym etapie ich „wchodzenia” do nowego środowiska, że to właśnie my kształtujemy atmosferę psychologiczną, wpływamy na klimat psychologiczny w grupie dydaktycznej, my stwarzamy korzystne warunki do wydajnej pracy studenta, my ponosimy odpowiedzialność za poziom przygotowania jednostki do nowych warunków jej życiowej działalności.

BIBLIOGRAFIA

- Iwanowa M. A., Titkowa N. A., *Psychologiczno-pedagogiczne osobliwości nauczania i wychowania studentów-cudzoziemców*, Sankt-Petersburg 1990.
- Iwanowa M. A., Titkowa N. A., *Systemowe badania grup cudzoziemskich*, Sankt-Petersburg 1990.
- Titkowa N. A., *Badania socjologiczne w studium przygotowawczym – moda czy konieczność*, Sankt-Petersburg 1991.
- Zbiór materiałów z międzynarodowej narady dyrektorów studiów przygotowawczych*, Sankt-Petersburg, grudzień 1990.